

'עשאה לסיכוך' כלומר מחצלות ידועות הנעשות לשם סיכוך שלא כסתם מחצלות קטנות, אבל בלאו הכי, בין קנאה בין עשאה בעצמו לסיכוך – אין מסככים בהן.

דף כ

'של קנים ושל חילת' – גדולה מסככין בה ארוגה אין מסככין בה. רבי ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו: אחת זו ואחת זו מסככין בה, וכן היה רבי דוסא אומר כדבריו'. התוס' מפרשים שמדובר כאן במחצלת קטנה. ולפי זה רבי ישמעאל ורבי דוסא מתירים אפילו קטנה וארוגה, ודלא כסתם משנתנו שאוסרת בקטנה (וערש"י וראב"ד סוכה ה.ו. והרי"ד גורס במשנה 'מחצלת של קנים וגדולה, ומפרש שבקנים מסככים בה אף קטנה, ו'גדולה' דקתני היינו של שאר מינים. ולדבריו הברייתא מיושבת עם המשנה, ומדובר במשנה בגדולה ולא בארוגה). ואולם ברא"ש וברמב"ם מבואר שתנא דמתניתין שאינו מחלק בין גדולה לארוגה, סובר כרבי ישמעאל ורבי דוסא. וכן נקטו להלכה. וכנראה הם מפרשים שמדובר כאן במחצלת גדולה, ובוה תנא קמא אסר בארוגה ורבי ישמעאל התיר, אבל בקטנה אסור אף לדבריו (עפ"י מהרש"א וקרוב נתנאל, ע"ש וברש"ש).

'עלה הלל הבבלי ויסדה' – כי כלל גדול שאין התורה שורה אלא על עניו, ולכך משה שאמר ונחנו מה נתנה התורה על ידו, והלל היה גם כן עניו והיתה בו נשמת משה והחזיר התורה, שאם יש באדם גסות הרוח לא יזכה לתורה.

(אמרי פינחס לר"פ מקוריץ. ע"ע בענין עזרא והלל, בספר תקנת השבין עמ' 23)

'חזרה ונשתכחה, עלו רבי חייא ובניו ויסדוה'. 'לא מצינו שנשתכחה תורה בדורו של רבי חייא, שהרי בדורו היו רבינו הקדוש וחבריו שהיו גדולי ישראל, אלא אמר כך בשביל מה שחדשו בהלכה זו, שכל המקיים הלכה אחת שלא תשתכח הרי הוא כאילו מייסד כל התורה כולה. ובכלל דבריו שראויים ליסדה בכח זכרונות שבהם כדקאמר (רבי חייא) בפרק השוכר את הפועלים, אנא עבידנא שלא תשתכח תורה מישראל' (ריטב"א).

מה שכתב שכל המקיים הלכה אחת שלא תשתכח הריהו כמייסד כל התורה, כענין הוה כתב מהרש"ל (ים של שלמה ב"ק פ"ד סט) לענין השוכח דבר אחד ממשנתו, שדבר אחד מן התורה הוא ככל התורה. וע"ע דרך חיים למהר"ל אבות ג.

(ע"ב) 'מסככין בבודיא... הני בודיתא דבני מחווא, אלמלא קיר שלהן מסככין בהו'. מדובר במחצלות שלא היו משמשות לשכיבה, כגון אותן של טבריה, או בגדולות ואינן ארוגות, אבל בארוגות קיימא לן כמשנתנו וכחכמים החולקים על רבי דוסא, שסתמן לשכיבה ואין מסככים בהם (עפ"י חזון איש כלים ל, לא).

פרק שני

'הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו... תרגמא שמואל במטה עשרה'. בעל המאור פירש, משום שהמטה גבוהה עשרה היא מהוה אהל בפני עצמו ואין זה ישן בצל סוכה אלא בצל אהל המטה.

ואולם הרי"ף כתב טעם אחר: כיון שגבוהה עשרה שהוא שיעור סוכה, נעשית כסוכה בתוך סוכה (וכן כתב הרמב"ם סוכה ה,כג). ופירש הרמב"ן: משיחתו של רבנו הגדול ז"ל למדנו שאין הטעם משום שאינו ישן בצל סוכה, שאם כן אף בשאינה גבוהה עשרה יהא הדין כן, שהרי 'אהל' הוא לענין שאר דברים – אלא הטעם הוא משום ביטול סכך העליון על ידי 'אהל' זה, וכשם שסוכה תחת הסוכה פסלה תורה מפני שהסכך העליון [שהוא פסול מפני שאינו נעשה לשם צל, כלומר להצל תחת הסוכה התחתונה], מבטל את הסכך התחתון, כך כאן המטה שהיא גבוהה עשרה וחשובה, מבטלת את הסכך העליון כלפי זה הישן מתחתיה. [אבל ללא דין זה שהקפידה תורה על סוכה תחת סוכה, אין לפסול כאן משום אהל, כי דין הוא שיהא הסכך העליון מועיל לכל מה שמתחתיו, כי הוא העושה הצל. ריטב"א].

א. יש אומרים שלפי הטעם האחרון הרי זה דין תורה כדין סוכה שתחת הסוכה (עפ"י ב"ת. וכן נקט בערוך השלחן). ואולם הפרי-מגדים נוטה לומר שגם לטעם זה אינו אלא מדרבנן (והעתיקו בשער הציון תרכ"א. וכן נקט לעיקר בשו"ת שבט הלוי ח"ז לו. וע"ע הר צבי כאן).

עוד בטעם דין זה – ע' בר"ן בריטב"א ובשפת אמת. וע"ע בבאור דברי הרי"ף והרמב"ן בקהלות יעקב טו.

ב. נראה לכאורה נפקא מינה בין הטעמים, במטת חבלים שאינה מלאה וחמתה מרובה מצלתה; שאם משום סוכה תחת הסוכה אין חשש כי המטה לא נחשבת כמסוככת, וכדין סוכה תחת סוכה ותחתונה חמתה מרובה מצלתה שכשורה (:), אבל לפי הטעם הראשון נראה כיון שמכל מקום שם 'אהל' על המטה (ע"י דין 'לבוד', עכ"פ לדעת הסוברים לומר 'לבוד' להחמיר. ע' מג"א תקב סק"ט) – נמצא אינו יושב בצל סוכה. ולא דמי לסוכה שתחת הסוכה ותחתונה חמתה מרובה, כי שם יושב תחת סכך כשר אלא שאין בו די כדי להצל הלכך מועיל הסכך העליון למקום שלמטה, והרי זו כסוכה אחת, אבל כאן הלא מ"מ יושב תחת אהל ולא תחת סוכה. ויתכן שבזה מתבארים שתי הדעות (ערו"ן לעיל י) אודות נויי סוכה המופלגים ארבעה מהסכך, אם פוסלים את הסוכה גם כשחמתם מרובה מצלתם, אם לאו.

אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל.. ולפי דרכינו למדנו...' היינו דרכו של רבי שמעון שגדולה שימושה יותר מלימודה (כפי שמסר בשמו רבי יוחנן משמו בברכות ז סע"ב). ומתוך שימוש רבן גמליאל למדנו משיחתו הלכה, כמו שאמרו בגמרא שלימדנו רבי שמעון ששיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד (עפ"י ניצוצי אור).

'ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם...' הראשונים הביאו מהירושלמי שטבי היה רוצה לשמוע דברי חכמים ולכן נכנס לסוכה, ולפי שלא רצה לדחוק את החכמים, היה שוכב תחת המטה. ואף על פי שאסור ללמד תורה לעבד, אך אם מלמד לאחרים והוא שומע מעצמו – מותר (ע' ישראל קדושים עמ' 61; אגרות משה יו"ד ח"ב קלב, וכתב שמסתבר שהוא הדין לענין לימוד תורה לנכרי. וע"ע שם ח"ג צ; שרידי אש ח"ב צ ובסוף תשובה צב).

מו"מ בדברי הירושלמי – ע' בראשונים כאן ובשפת אמת; שו"ת בית זבול ח"ב טו,כו; חדושי הגר"ר בנגיס ח"א כ; קהלות יעקב סו"י ז.

*

'... יש בכל אדם חלקים הנחשלים אחריו ואין הענן קולטתן, וגם אלו החלקים נאספין אל הסוכה ויש להם עלייה בסוכות. ועל זה מרמז מה שאמרו חז"ל במסכת סוכה (יד): נתן עליה נסר שהוא

רחב ד' טפחים כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו, ובסוכה (כ:) איתא הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, אף דדיננים אלו שייכים גם באכילה וטיול, מ"מ החכמים ז"ל דיברו רק בשינה. ומשמע מזה דיש יתרון בשינה בסוכה על שאר עניני דירה המחויבים בסוכה, והיינו משום דבשעת שינה אין באדם דעת, והרא"ש (פ"ח דגיטין ד) כתב דישן גרוע מחרש ושוטה, ולא מצינו שום מצוה בתרי"ג מצוות בפרט בשעת שינה. ועי' בתוספתא פאה דאיתא רבותא גבי מצוות שכחה שהיא בלא דעת, ומכל מקום שם אינו חידוש כל כך, כיון דעב"פ האדם הוא בר דעת ובר חיוב במצוות, משא"כ ישן, חשיב כאין בו דעת כלל כמו שכתב הרא"ש הנ"ל. וכאן מצוה זו של שינה בסוכה, המצוה היא רק בישן שאינו בר דעת כלל, ודבר זה הוא חידוש גדול, ומרמז בזה שגם הנפש הבהמית של האדם מתעלה בסוכה, כי גוף האדם בלעדי הדעת נמשל כבהמה נדמה, וכמו שהאריך בזה בספר החינוך מצוה תל... (מתוך ארץ צבי – סוכות תרפה).

דף כא

זרבנן אהל אהל ריבה. הוצרכו לזאת [ולא אמרו בפשטות שלא קבלו גזרה שוה זו מרבתיהם], כי גזרה שוה זו נתקבלה לדברי הכל לענין טומאת אהלים (כבשבת כו:). שכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן (הר צבי).

זמביאין נשים עוברות וילדות שם. משמע מפשט הדברים שבזמן העיבור אין חוששים לטומאת העובר מקבר התהום, רק מן הלידה ואילך. וטעם הדבר שאין העובר נטמא משום שטהרה בלועה היא, כמו שאמרו (בחולין עא) בטבעת בלועה (עפ"י ערוך לנר. וע' גם במאירי. וכן נקט המגן-אברהם (שמג), שעובר במעי אמו באהל המת – לא נטמא. ע"ש).

ואולם בספר אבני מלואים (פב,א) נקט שעובר חי במעי אמו מקבל טומאה כיון שדרך גידולו הוא ואינו כדבר זר הבלוע בגוף אחר. ולדבריו צריך לדחוק ולפרש 'מביאין נשים עוברות' – בתחילת עיבורן.

זעל גביהן דלתות. דלתות דוקא, אבל נסרים בעלמא לא היו חוצצים בפני הטומאה שהואיל ומיחידים אותם לשיבת התינוקות – טמאים מדרס, וכל המטמא מדרס נטמא מן המת ואינו חוצץ מפני הטומאה, אבל דלתות אינן מטמאות מדרס ולא שום טומאה ואין חוששים שמה נטמאו (עפ"י ריטב"א. וכן כיוונו לזה במשנה ראשונה ובהר צבי).

זוהא שוורים דאהל שאינו עשוי בידי אדם הוא וקתני רבי יהודה אומר לא היו מביאין דלתות אלא שוורים – אבל מדרבנן אדרבנן לא מקשה, מדוע הוצרכו לדלתות והלא לדבריהם אהל שאינו עשוי בידי אדם נחשב אהל – כי אפשר שהוצרכו לכך כדי שלא יצאו רגלי התינוקות חוץ לשור ויאהילו על הקרקע, או שלא מן הדין אלא משום שהשיבה על הדלתות בטוחה ונוחה יותר (עפ"י שפת אמת, ע"ש).

'אמר רבי אלעזר: מודה רבי יהודה כמלא אגרוף. אף על פי שלמד ממשכן שאין 'אהל' אלא העשוי בידי אדם [ומשמע בראשונים שהלימוד ממשכן לרבי יהודה מוסכם על הכל], צריך לומר שגם רבי יהודה סובר לרבות מ'אהל' 'אהל' כמו חכמים, אלא שמעמיד את הריבוי על מלא אגרוף שהוא שיעור חשוב (עפ"י שפת אמת).

דפים יט – כ

לד. א. מה דינה של מחצלת לענין סיכוך?

ב. האם המחצלות לסוגיהן טמאות מדרס או טומאות מגע ולא מדרס?

א. כל מחצלת שהיא מיועדת לשכיבה או לשימושים אחרים – מקבלת טומאה ופסולה לסיכוך (גם אם אין לה בית קיבול ואינה טמאה מדרס והריהי כשאר פשוטי כלי עץ שאינם מיטמאים אלא מדרבנן. עתוס). וכל מחצלת שמיועדת לסיכוך – אינה מקבלת טומאה. ונחלקו הדעות במינים השונים של המחצלות; – לדעת תנא קמא במשנתנו, מחצלת קנים גדולה – סתמה אינה עשויה לשכיבה ולכן אינה מקבלת טומאה ומסככים בה, אבל אם ייעדה בפירוש לשכיבה – מקבלת טומאה ואין מסככים בה. ואילו הקטנה (בכדי שכיבה) – אין מסככים בה אלא אם יעדה בפירוש לסיכוך. ולרבי אליעזר אפילו גדולה אין מסככים בה אלא כ"כ ייחדה בפירוש לסיכוך. כן הסיק רב פפא [וכן שנו בברייתא], והקשה על פירושו של רבא שר' אליעזר נחלק בקטנה ולקולא.

בברייתא אמרו: מחצלת של קנים ושל חילת (מין קנה-סוף. וי"ג: 'חילף' – מין צמח), גדולה (= מעשה עבות) – מסככים בה (אפילו קטנה. רש"י ותוס') מפני שאינה נוחה לשכיבה כי הקנים עבים וקשים. ארוגה – אין מסככים בה (שהארוגה חלקה ונוחה וסתמה לשכיבה). רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו: אחת זו ואחת זו מסככים בה. וכן היה רבי דוסא אומר כדבריו.

וכן הלכה; אין חילוק בין גדולה לארוגה אלא בין גדולה לקטנה בלבד (רא"ש עפ"י הרי"ף). יש מי שגורס ומפרש במשנה שמחצלת קנים, בין גדולה בין קטנה – סתמא לסיכוך ולא לשכיבה לדברי הכל, מפני שהיא קשה. לא נחלק רבי אליעזר אלא בשאר מינים (עפ"י תורי"ד). מחצלת של שיפה ושל גמי (= עשויה מקנה-גמא); גדולה מסככים בה, קטנה אין מסככים בה (אפילו גדולה (רש"י). ובוה לא נחלקו רבי ישמעאל בר"י ורבי דוסא. תוס' ועוד).

ועוד אמרו על מחצלות של אושא שהן טמאות כי מיועדות לשכיבה, ועל של טבריה שהן טהורות, שאין אדם שוכב עליהן מפני שהן קשות (רש"י). וכן מסר רבי חנינא בשם זקן אחד ובשם דודו רבי יהושע שמסככים במחצלות, וכן אמר עולא במחצלות של בני מחזא [ובשאינן ראויות לשכיבה מדובר, כגון של טבריה או של קנים ללא אריגה. חזו"א], מלבד באותן שיש להן כעין שפה סביב, שהן עשויים לקבל דברים ומקבלים טומאה.

א. אף על פי שהסיר מהן את השפה – אין מסככים בהן, כדין בלאי כלים (רי"ף ורמב"ם).

וכן מחצלת שסתמה לשכיבה, גם אם ננקוט שאפשר להעלותה מתורת קבלת טומאה על ידי מחשבה וכד', אינה מתכשרת בכך לסיכוך כיון שכבר היתה מקודם כלי המקבל טומאה, וכדין בלאי כלים (עפ"י חזון איש קנ, טז; אבי עזרי (תנינא) טומאת אוכלין א, ז, מהגר"ש דויטש).

ב. מחצלות שאין להן שפה ומיועדות להנחת דברים עליהן – אין מסככים בהן, שהן מקבלות טומאה דרבנן כדין דף של נחתומין. אין כשרות אלא כאלו המיועדות לסיכוך [או למחיצה או לנאות בהן הקירות. ע' בשו"ת הרשב"א ח"א נח] (עפ"י תוס').

ג. כתב הרי"ד: מחצלאות שאין להן יעוד מסוים, והאומן עושה אותן למוכרן לכל אחד כפי צרכו, דינן נקבע לפי דעתו של הקונה, אם לסיכוך או לשכיבה. והרא"ש חלק וכתב שהכל נקבע לפי מנהג אנשי המקום, ובמקום שנהגו לשכב עליהן, אפילו אמר לאומן להתקינה לו לסיכוך אין מסככים בהם, שהרי הרואה אינו יודע מה שאמר לאומן ויבואו הכל לסכך בהם (וע' בשו"ת הרי"ן, בשאלה ה).